

A bölcsesség kezdete

A mai nappal új sorozatot kezdünk, „bölcsesség” címmel. A Példabeszédek könyve alapján fogunk arról beszélni, hogy mi a bölcsesség, ki a bölcs. Tudatában vagyok annak, hogy kevés fiatal van ma, aki azt fogalmazná meg: én annyira szeretnék bölcs lenni. Ennél sokkal fontosabb dolgok mozgatnak. Szépnek lenni, okosnak lenni, gazdaggá lenni, jó munkát találni, megfelelő társat találni, „jófej” barátokra szert tenni – igen. De ki akar ma *bölcs* lenni? És talán kevés idős mondaná azt: én igazán bölcs vagyok. Aki meg szívesen hangoztatja ezt, és némi sértődöttséggel a hangjában rendszeresen mondja, hogy igazán ki kellene, hogy kérjék a véleményét a fiatalok – azokat ritkán tartjuk meghallgatásra érdemesnek. Tudatában vagyok tehát annak, hogy a bölcsesség nem az a téma, ami azonnali izgalommal tölt el.

Ugyanakkor a bölcsesség témája végigvonul a Biblián. Az Ószövetségben egy külön egység, amelynek a neve „bölcsesség irodalom”. Ide tartoznak pl. az Énekek Éneke, amely a szerelmet énekli meg (ez már érdekesebb...), a Prédikátor könyve, ami az élet hiábavalósága és értelme kérdéseit boncolgatja (van, akinek ez is érdekes...), Jób könyve, ami szenvedést titkát kutatja (ez pedig egyszer biztosan húsbavágó lesz mindannyiunknak...), a Zsoltárok könyve, ami imádkozni tanít, és a Példabeszédek könyve is, ami az élet minden területéről beszél.

A Példabeszédek könyve bölcs mondásainak nagy része Salamonhoz köthető, aki Izrael második királya volt. Apját, Dávidot követte a trónon. Messze földön híres volt bölcsességéről, gazdagságáról, a jeruzsálemi templom felépítéséről egy olyan korban, amelyet Izrael aranykorának is hívhatunk. A lekciónban olvasott történet szerint mindez azzal kezdődött, hogy bölcsességet, bölcs szívet kért az Úrtól. Isten pedig így szólt hozzá. *„Olyan bölcs és értelmes szívet adok neked, hogy hozzád fogható nem volt előtted, és nem támad utánad sem. Sőt, azt is megadom neked, amit nem kértél: olyan gazdagságot és dicsőséget is adok egész életedben, hogy nem lesz hozzád fogható senki a királyok között.”* (1Kir 3.12-13)

A mai, bevezető igehirdetésben először azt a kérdést tesszük fel, hogy 1. mi a bölcsesség; majd 2. hol és hogyan található a bölcsesség; végül 3. mi a bölcsesség jelentősége, értéke számunkra.

I. Mi a bölcsesség?

Salamon imádságában „engedelmes szívet” kért az Úrtól, hogy *„tudja kormányozni népedet, különbséget téve a jó és rossz között.”* Engedelmes, azaz „halló” szív a bölcsesség egyik megfogalmazása. Olyan készség, amely által jól tud uralkodni, jól tud kormányozni. Politikai, gazdasági, erkölcsi, vallási kérdésekben jól kell döntenie – és ez gyakran túlmutat azon, hogy mi az, ami morális értelemben helyes vagy helytelen. A bibliai értelemben vett bölcsesség egészen átfogó jellegű, sokkal több, mint okosság, tanultság, diploma, Phd, szakértelem, jó kommunikáció, ügyes PR fogások, önsegítő és önismereti programok eredménye. Mi a bölcsesség?

Textusunkban, ami a Példabeszédek nyitánya, az alapvető „bölcsesség” fogalomhoz 8 másik kifejezés kapcsolódik (ezek a magyar fordításban nem

követhetőek pontosan). Ezek a kifejezések együtt is, és külön-külön is hordozzák a bölcsesség teljességét, valamint annak egy-egy vonatkozását. Háromról szólok röviden. Az egyik az *intés* (v.2a, 3a). Intés, feddés, korrekció, instrukció – mindez arra mutat rá, hogy a bölcsesség nem adatik könnyen. Látni fogjuk később, hogy a bölcsesség megszerzése úton járás, amelyen figyelmeztetés, néha fájdalmas intés (másoktól és Istentől), fegyelmezés követ bennünket. Egy másik kifejezés az *értelem* a „különbségtétel” jelentésével (v.2b). Azért imádkozik Salamon, hogy képes legyen különbséget tenni jó és rossz között. A bölcsesség a különbségtétel művészete, és tudatosan fogalmazok így. Az életben számtalan helyzetben a legnagyobb ajándék, ha különbséget tudunk tenni az előrevivő és hátráltató, a valódi és a valódinak tűnő, az értékes és az értékesség látszatát keltő között. A harmadik kifejezés, *okosság* (v.3a) a józan észre, a gyakorlati életbölcsességre, a sikeres és eredményes élet alapjára vonatkozik. Mindezek alapján kezd kibontakozni előttünk, hogy a bibliai értelemben vett bölcsesség *gyakorlati életbölcsesség*. Az a készség, amivel jó döntéseket tudsz hozni a mindennapok összetett, bonyolult világában. Lehet PhD-d, miközben rossz döntésekkel elszúrod a családot, a kapcsolataid. Lehetsz fantasztikus és megbecsült szakember, és közben kontrollálhatatlan beszéded miatt tele vagy konfliktussal és ellenséggel. Lehet, hogy briliáns, éles eszű és másokat a lábukról levevő kommunikátor vagy, mégis tragikus döntéseket hozol pénzügyekben, vagy párkapcsolatban. A Példabeszédek könyve a bölcsesség alatt minderről tanít: gazdagság és szegénység, munka és lustaság, család, barátok, beszéd, harag, vezetés, viszály, evés – mind-mind a témája. Lehet, hogy nem vagy különösebben okos – és mégis bölcs vagy. Alapvetően jól és bölcsen irányítod az életed. Egyszerű vagy, nem dicsekedhetsz látványos sikerekkel, és mégis sokan szeretnek melletted lenni és veled beszélgetni. Nem fogalmazzák így, de azért, mert bölcs vagy.

Rendben, fogadjuk el, hogy a Példabeszédek könyve (és a Biblia) elénk ad egy bizonyos életbölcsességet. De miért válasszuk azt? Miért bölcs tisztelni a szülőt, és nem gyalázni? Miért jobb ragaszkodni saját párunkhoz, és nem az idegen asszony (férfi) után menni? Miért az a bölcs, aki megelégedik a kevesebbrel, ha békesség van, mint aki keményen hajt a többért, akár sok viszály árán is? Miért éri meg tisztességesen vezetni egy üzletet, ha ügyeskedéssel sokkal többre juthatunk? Nemcsak egy bizonyos erkölcsi rendszer ez az egész, amit mindenki maga választhat meg, de senki sem gondolhatja, hogy az övé (jelen esetben a bibliai bölcsesség) jobb, érvényesebb, mint a másiké? Nem pusztán ízlés- és preferencia kérdés mindez?

A válasz a bibliai bölcsesség mélyebb dimenzióinak megismerésében rejlik. A bölcsesség nem más, mint harmónia azzal, ahogy a dolgok vannak. Hallgassuk a textust: „*Az Úr bölcsességgel vetette meg a föld alapjait, értelemmel erősítette meg az eget. Az ő tudása által váltak ketté a mélységes vizek, és harmatoznak a magas fellegek. Fiam, ne téveszd ezt szem elől, és megfontolt légy.*” A bölcs az, aki azon törvényszerűségek szerint él, amelyeket a teremtő a világba „beépített.” Izrael bölcsei (hasonlóan más közel-keleti bölcsékhez) hosszas megfigyelés, azaz felgyülemelő tapasztalati ismeret alapján jutottak a bölcsességre, azokra a meglátásokra, amelyeket a könyv elénk ad. A bölcsesség irodalom elsősorban nem Isten parancsa, hogy nektek, én népem, így és így kell élni, mert ezt követelem tőletek én, aki szabadítótok vagyok. Sokkal inkább az isteni elrendezés, az isteni rend felismerése, és az ahhoz való igazodás. Annak alapján, hogy az „*Úr bölcsességgel vetette meg a föld alapjait...*” (a

teremtésre utaló szakaszban ugyanazokat a bölcsesség-szinonimákat találjuk, mint a bevezető részben) az a meggyőződés vezeti a bölcseket, hogy az isteni rend, mind erkölcsi, mind spirituális, át- meg átjárja az egész teremtett világot, át- meg átszövi annak minden vetületét, benne azok a témákat, amelyeket néven neveztem. A bölcsesség tehát nem más, mint annak felismerése, ahogyan a teremtő a világot rendezte, valamint ezzel a renddel való harmonikus együttélés. Éppen ezért a Példabeszédekben a bölcs ellentéte nem a bűnös, hanem a bolond. A bolond az, aki nem ismeri, ill. ha ismeri, megveti ezt a kozmikus rendet. Éppen ezért útja a pusztulás, hiszen, fogalmazzunk így, élete „összetörik a valóság szikláján”. Szembemegy mindazzal, ahogy a világot az isteni bölcsesség, értelem és megfontolás alakította. A bölcs és a bolond útja ezt mutatja be: a bölcs életet talál, a bolond pusztulásba rohan. Nem azért, mert Isten – mintegy aktív mód – megbüntetné, hanem azért, mert a teremtésből fakad, hogy az emberi cselekedetek „beépített következményekkel” járnak. A gyakorlati életbölcsesség tehát nem más, mint megismerni, komolyan venni és engedelmessé válni azoknak a törvényszerűségeknek, amit Isten a világban elhelyezett. Minderről pedig a Biblia mindenkire kiterjedő igénnyel tesz tanúságot; hiszen senki sincs, aki kivonhatná magát a teremtett világ Istentől való felépítettsége alól. Mindegy, hogy valaki hisz, vagy nem hisz, konzervatív vagy liberális, szegény vagy gazdag, kevésbé vagy magasabban iskolázott, ugyanúgy érvényes életükben a bölcsesség rendje. Így is lehetsz bolond, úgy is lehetsz bölcs. Lássuk hát, hol kezdhetünk szert tenni a bölcsességre! Mi a bölcsesség kezdete?

II. Hol található a bölcsesség?

„Az Úrnak félelme az ismeret kezdete” – olvastuk. Ez a Példabeszédek mottója, egysoros üzenete. „A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme, és a Szentnek megismerése ad értelmet” – halljuk ugyanezt más helyen (9.10). Két fontos kérdés van előttünk: Mi az Úr félelme, és mi a jelentősége annak, hogy ez a bölcsesség kezdete?

Nézzük először a kezdet kérdését. Bármilyen ismeretet meghatároz a kiindulópont. A modern, tudományos megismerés kiindulópontja a világ racionális megismerhetőségébe, mint végső valóságba vetett hit. Ennek alapján mondjuk bizonyos dolgokra, hogy tények – mert bizonyíthatóak -, és kerülnek más dolgok a vélemények kategóriába, mert nincsen természettudományos alapjuk. Tény, objektív igazság egy matematikai egyenlet, egy fizikai, biológiai, csillagászati felismerés, viszont szubjektív vélemény minden, ami erkölcsi kérdést vagy valláshoz kapcsolódó meggyőződést érint. Ez utóbbiak kívül esnek azon, ahova el lehet jutni a kiindulópontból: a világ, a végső valóság racionálisan megismerhető. A bibliai ismeretelmélet egy egészen más utat jár be: onnan indul ki, hogy minden ismeret személyes ismeret, azaz a végső valóság személyes (Isten személy!), és csak úgy ismerhetjük meg, ha személyes részesei leszünk ennek a valóságnak. Gerhard von Rad, ószövetséges teológus írja: „Nincs olyan ismeret, amely előbb vagy utóbb nem vezeti vissza a tudás keresőjét a saját önismeretének és önértelmezésének kérdéséhez. ... Izrael meggyőződése az volt, hogy Isten igazi ismerete az egyetlen, ami az embert az általa érzékelt valósággal megfelelő viszonyba állítja...” (in: Brueggemann: An Introduction to the Old Testament, 309.) Tehát minden a kiindulóponton dől el, és a

kiindulópont minden esetben hitkérdés (hiszen éppen azért kiindulópont, kezdet, mert olyan előfeltevésen alapszik, amely nem bizonyítható).

A bölcsesség kezdete az Úr félelme. Ez a kiindulópont – de mit jelent az Úr félelme? A másik ige rámutat: „*A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme, és a Szentnek megismerése ad értelmet.*” A héber költészet szabályai alapján az „Úrnak félelme” kifejezés a „Szentnek megismerése” kifejezéssel párhuzamos. Az Úr félelme nem Istentől való félelem vagy rettegés a Bibliában. Nem valamiféle rossz lelkiismerettel való élés, hogy vajon mikor sújt le rám az Úr... Az „Úr félelme”, mint bevett szófordulat, Isten ismeretét (személyes ismeretét), szeretetét, tiszteletét, komolyan vételét jelenti. Azt, amikor valaki vele jár, útjain engedelmeskedik neki. Miért az Úr ismerete, szeretete, tisztelete a bölcsesség kezdete? Azért, mert csak azáltal kerülünk harmóniába a teremtett renddel, csak azáltal kezdjük azt fel- és megismerni, és csak akkor akarunk e törvényszerűségek szerint élni, ha személyes ismeretünk, közösségünk lesz azzal, aki mindezt tervezte. Mert mindez a rendezettség nem mindig magától értetődő. A szívünk, bensőnk sem világos és tiszta már. Sem a körülöttünk lévő világ, sem a bennünk lévő világ nem egyértelmű; és egyik sem tükrözi magától értetődően az isteni szándékot. Egyetlen egy út vezet csak a bölcsességhez, a jó élethez: Isten megismerése, az Úr félelme.

És újra hangsúlyozni kell: nem arról van szó, hogy valahol, valamilyen módon része az életednek az Úr félelme, Isten ismerete. Mert a vele való közösség vagy mindennek a kezdete, a kiindulópontja, az alapja, vagy máris félrecsúsztal a megismerésben. A bölcsességnek ára van: annak adatik, aki minden előfeltételezését, minden gondolatát, minden indulatát, minden cselekedetét, minden ismeret-forrását hajlandó az elsőnek, a kezdetnek a világosságában megvizsgálni. Annak adatik, aki önmaga ismeretét is az Úr ismeretéből eredezteti. Azaz nem akarsz mást mondani magadról, nem akarsz másképpen látni magadat, mint ahogy ő lát téged. „*Az Úrnak félelme az ismeret kezdete – a bölcsességet és az intést csak a bolondok vetik meg.*” Mindez ahhoz a kérdéshez vezet ma el minket, hogy mennyire fontos nekünk a bölcsesség? Bölcsék vagy bolondok kívánunk-e lenni? Ki az, aki kész megfizetni az árat?

III. A bölcsesség értéke

A válasz a kérdésekre abban rejlik, hogy mennyit ér nekünk a bölcsesség. Mennyire tartjuk fontosnak? Sőt, a kérdést így kell feltenni: megelőz-e a bölcsesség minden mást, ami érték számunkra? A bölcsesség értékéről így beszél Salamon: „*Ékes koszorú ez a fejeden és ékszer a nyakadon.*” A másik helyen pedig: „*Ez élteti lelkedet, és ékesíti nyakadat.*” A koszorú a tisztelet és a tekintély jelképe, a nyakék az értékről, díszről beszél. A képek természetesen túlmutatnak magukon, és konkrét kérdésekkel szembesítenek: mitől várom a tiszteletet és a tekintélyt az életben? Mi az, amire vágyom, hogy „ékesítsen”, azaz mit tartok igazi díszemnek, igazi értéknek? Mivel szeretném magamat megkoronázva látni? Mi tenné fel, elgondolásom szerint, az igazi koronát az életemre? Mi az, szívem mélyén, ami igazi díszem? Mi az értékem? Próbálj válaszolni erre most... Mi lenne a koronád, a díszed, az, amibe öltözve úgy éreznéd életed végén, hogy ezért megérte a sok harc és sok küzdelem? -- Egyeseknek az, hogy népes család veszi körül. Másoknak az, hogy hosszú publikációs jegyzéke van. Megint

másnak a kitüntetései, díjai. Személyes tisztelőid, hódolóid, rajongó táborod. Szexuális hódításaid skalpjai. Házaid, autód... Elismertséged. Sporteredményeid. Népszerűséged. Örök fiatalságod. A koronád, a díszed az, ami „életi lelkedet”, mondja a bölcs. Mi éltet, mi visz tovább, mi motivál, mit határozza meg döntéseid?

A bölcs az mondja, a koszorúm és nyakékem semmi más, mint Isten ismerete, az Úr félelme, az ő útján járás, és mindaz, ami ebből fakad. A kérdés végül így szűkül le: emberek félelme vagy Isten félelme? Embereknek akarok tetszeni, vagy az Úrnak akarok tetszeni? Embereket akarok meghatni koronámmal, díszemmel – és az irányít, hogy ezt elérjem, valamint az attól való félelem, hogy nem lesz meg? Az emberek félelme „bölcsségem” kezdete, életem kiindulópontja? Ez biztosan elvakít és bolonddá tesz. Mégis, mindannyian előbb vagyunk embereket félők, mint istenfélők. Mindannyian! A különbség csak annyi – és ez nem kevés! – hogy van, aki ezt tudja közülünk, van, aki nem. Mert az istenfélelem, az Úr ismerete, szeretete, tisztelete nem a sajátunk. A bölcsség, mint legfőbb kincsünk és díszünk minden, csak nem magától értetődő. A bölcsség nem a miénk. Annál sokkal nagyobb hatalma van szívünkben a bolondságnak, az emberek félelmének, semmint hogy egy felismerés következtében váltani és változni tudnánk. Sokkal nagyobb hatalomra, sokkal nagyobb erőre van szükségünk.

Pál apostol ezért írja Jézus Krisztusról: „*Benne van a bölcsség és ismeret minden kincse elrejtve.*” (Kol. 2.3) A bölcsség, az Úr félelme, tisztelete Jézusban van elrejtve. Mi ez a gazdagság, mi ez a kincs? Mi ez az ékszer, koszorú és dísz, ami mindennél jobban fog kelleni nekünk, ha megismerjük?

Pál apostol azt a kifejezést használja, hogy ez az Isten titka. Isten titka, kikutathatatlan, felfoghatatlan bölcssége és szeretete, hogy a megcsúfolt, meggúnyolt, töviskoszorús, köpésekkel és vérrel „ékesített” Fiúban adja neked önmagát. Az ő titka, hogy a kereszt bolondsága által hív téged bölcsségre. Az ő titka, hogy ilyen módon jelenti meg neked irántad való szeretetét, és kimunkálja benned az igazi istenfélelmet és ismeretet. Mert amikor megérted és megéled, hogy a mindig engedelmes és istenfélő Fiú a te engedetlen és Istentől független életed ítéletét hordozta el a kereszten; és amikor megérted és megéled, hogy ráadásul te, az engedetlen és bolond, a tökéletes Fiú engedelmisségét és ártatlanságát kapod meg cserébe: akkor „*megérted, mi az Úr félelme, és rájössz, mi az istenismeret.*” (Péld. 2.5) Akkor mindennél jobban fogsz vágyani erre az ismeretre, erre a kapcsolatra, erre a közösségre az Úrral. Akkor ez lesz számodra a legdrágább, és ezért ennek esetleges elvesztése a legnagyobb félelmed. Mert azt féled, akit vagy amit szeretsz. És ha őt szereted a legjobban, akkor lesz számodra a bölcsség kezdete az Úr félelme. És akkor lesz legfőbb vágyad, hogy életed végén ő legyen koszorúd és ékességed. ÁMEN!

Lovas András